

Deel 5: Maatschappelijke veranderingen

5.1 Stabiliteit en verandering

Maatschappelijke veranderingen zijn veranderingen in de maatschappelijke structuren. Ze kunnen variëren van een betekenisvolle overgang naar nieuwe vormen van sociaal handelen en daarbij horende cultuurpatronen tot de overgang naar een nieuwe vorm van de totale samenleving. M.a.w. ze kunnen betrekking hebben op **delen van je samenleving of van de volledige samenleving**, ze kunnen zich situeren op **verschillende niveaus**: MACRO, MESO en MICRO.

Bij de studie van maatschappelijke veranderingen moet een onderscheid gemaakt worden tussen sociale veranderingen en culturele veranderingen. **Sociale veranderingen** gaan over belangrijke wijzigingen in de positionele dimensie: dus in posities, netwerken en groepen en in de verhoudingen daartussen. **Culturele veranderingen** daarentegen slaan op belangrijke wijzigingen in de culturele dimensie: dus in waarden, normen, rollen, instituties of kennis. Toch bestaat elke belangrijke maatschappelijke verandering meestal uit op elkaar volgende en op elkaar ingrijpende wijzigingen in zowel de positionele als de culturele dimensie. Beide dimensies blijven wel gedeeltelijk zichzelf waardoor “lags” kunnen ontstaan. (cfr. cultural lag)

Niemand betwijfelt dat **zowel stabiliteit als verandering** belangrijke sociale krachten zijn die maatschappelijke structuren vormgeven. De meningen zijn wel verdeeld over de vraag **“wat is de centrale kracht?”** achter maatschappelijke structuren? Is dat verandering of is dat stabiliteit?

Het **stabiliteitsperspectief** beklemtoont de aanwezigheid in de samenleving van **relatief constante patronen**. Binnen die context spelen zich wel allerlei processen af, maar die processen vernietigen de patronen niet. Ze houden ze veeleer in stand. **Wat voor de stabiliteit zorgt** zijn de instituties die de functies vervullen die nodig zijn om de samenleving “draaiende” te houden (Vb. het gezin: reproductie, onderwijs: socialisatie, wetgeving: sanctionering, etc.), socialisatie in bestaande waarden en normen, gemeenschappelijke interpretatie van situaties, collectieve rituelen en sociale controle.

Het **veranderingsperspectief** beklemtoont de dynamieken achter maatschappelijke structuren. **Wat voor de dynamiek zorgt** zijn tegenstellingen in de samenleving, manifeste en latente conflicten, imperfecte socialisatie, erosie van morele consensus en nieuwe ideologische kaders. Ook de dynamiek zelf is dynamisch, soms zijn er zelfs sociale versnellingen.

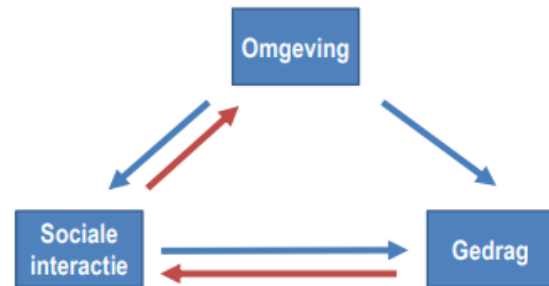
Maatschappelijke veranderingen zijn niet noodzakelijk het gevolg van menselijk handelen of door een uitdrukkelijk door de mens gestarte en doelbewuste ingreep. De vraag is dus of specifieke individuen maatschappelijke veranderingen kunnen veroorzaken. (Vb. Ghandi, Obama, Hitler, Trump, Napoleon, Nelson Mandela, moeder Theresa, uitvinders, ...)

Individueen kunnen enkel tot maatschappelijke veranderingen bijdragen **via sociale interacties**. Wanneer er via sociale interactie een diffuus netwerk van mensen en/of organisaties ontstaat met een gemeenschappelijk doel en een gedeelde overtuiging, en waarbij verandering vooropstaat, dan spreken we van **een sociale beweging**. Grote sociale bewegingen in de geschiedenis zijn/waren o.m. de arbeidersbeweging, vrouwenbeweging, burgerrechtenbeweging, vredesbeweging en studentenbeweging. Andere bewegingen zijn o.m. gericht op holi-bi-rechten, natuurbescherming, dierenbescherming, antikernenergie, enz.

Voorbeeld: Martin Luther King 'I have a dream':

- Omgeving: doel = een samenleving zonder racisme
- Gedrag: communicatief opkomen voor zijn doel
- Sociale interactie: een sociale beweging 'Civil Rights Movement'

5.2 Verandering richting betere samenleving?

Is maatschappelijke verandering doelgericht? Of m.a.w. evolueren samenlevingen in een bepaalde richting? Naar een betere wereld?

De term "maatschappelijke verandering" ("social change" – W.F. Ogburn) is **neutraal** en veronderstelt niet dat de samenleving in een bepaalde richting evolueert. Maar sommige veelgebruikte begrippen zijn niet neutraal en kaderen binnen een **teleologisch perspectief**. Ze veronderstellen dus dat samenlevingen doelgericht evolueren in de richting van een betere/slechtere toestand of naar een hoger/lager niveau: o.a. "ontwikkeling", "voortgang", "disruptie", "evolutie", "revolutie", "civilisatie", "innovatie" ... Er zijn **veel theorieën over maatschappelijke veranderingen**, elk met specifieke veronderstellingen over de richting waarin samenlevingen veranderen en de drijvende krachten achter die verandering.

Grosso modo vinden we **5 grote visies** terug:

- **Uni-lineaire evolutie theorieën:** alle samenlevingen moeten door dezelfde ontwikkelingsfasen en alle samenlevingen zullen eindigen op hetzelfde eindpunt (convergentie).
- **Universele evolutie theorieën:** alle samenlevingen doorlopen ontwikkelingsfasen maar die zijn niet noodzakelijk voor alle samenlevingen dezelfde. Maar uiteindelijk zullen alle samenlevingen op hetzelfde punt in de evolutie uitkomen.
- **Multi-lineaire evolutie theorieën:** samenlevingen volgen verschillende ontwikkelingsfasen en het einddoel in de evolutie is niet voor alle samenlevingen hetzelfde. Er zijn wel enkele universele patronen voor alle samenlevingen, nl. van klein naar groter, van simpel naar complexer, van ruraal naar stedelijk, en van een laag naar een hoger niveau van technologie.

- **Cyclische theorieën:** alle samenlevingen doorlopen een levenscyclus van geboorte, bloei en dan verval. Ze komen na de cyclus uiteindelijk terug op het beginpunt.
- **Conflict theorieën:** maken in essentie geen veronderstellingen omtrent evolutie of eindpunt. Ze veronderstellen enkel dat samenlevingen veranderen als gevolg van manifeste of latente conflicten in de samenleving. Veranderingen kunnen de vorm aannemen van een revolutie.

5.3 Van premoderne naar moderne samenlevingen

- **Premoderne samenlevingen**, o.a. Norbert Elias' civilisatieproces
- **Van premoderne naar moderne samenlevingen**, o.a. Karl Marx' economische theorie; Max Weber's historische/ideologische theorie; Emile Durkheim's structurele differentiatie theorie
- **Modernisering** is de overgang van feodale, agrarische, gesloten samenlevingen naar kapitalistische, industriële en open samenlevingen in West-Europa. Bij modernisering gaat het niet om één specifieke verandering, maar om een complex geheel van onderling verweven structurele, culturele, psychische en fysische factoren.

Talcot Parsons probeerde in dit kluwen van processen vier dimensies van modernisering te identificeren:

<p>Structurele differentiatie (structuur)</p>	<p>Gaat over de opsplitsing van een oorspronkelijk homogeen geheel in aparte delen met een eigen karakter: de activiteiten en functies die voorheen door eenzelfde institutie werden uitgevoerd, verzelfstandigen tot aparte instituties. Met structurele differentiatie gaat ook een grotere verscheidenheid van sociale posities en rollen gepaard.</p> <p>~ arbeidsdeling ~ mechanische solidariteit</p>
<p>Individualisering (individu)</p>	<p>Steunt op de relativering van traditionele normen en waarden (detraditionalisering) en op de overtuiging dat in de wereld vele mogelijkheden openliggen en dat men daarbij zelf moet/kan kiezen welke men wil gebruiken. Het individu is belangrijk geworden als zingevoer voor zijn handelen omdat het losraakt van regulerende collectiviteiten in de directe sociale omgeving. Individualisering resulteert in een lossere band tussen het individuele 'ik' en het collectieve 'wij' en in de afkalving van levensnabije verbanden, die niet langer als schokdemper functioneren.</p> <p>~ demografische transitie ~ de-institutionaliseringen van kerngezin, levensloop, ... ~ <i>Zelbstzwang</i></p>

Rationalisering (cultuur)	De werkelijkheid wordt geordend en gesystematiseerd met als doel haar berekenbaar, beredeneerbaar, weloverwogen, voorspelbaar en beheersbaar te maken. ~ secularisering
Domesticatie (natuur)	De mate waarin we ons door wetenschap en technologie bevrijd hebben van biologische en natuurlijke beperkingen. ~ industrialisatie ~ urbanisatie

5.4 Van moderne naar postmoderne samenlevingen

Voor na 1945 verhoogde de zichtbaarheid van maatschappelijke veranderingen. De kleinschalige gesloten dorpsgemeenschappen van weleer verdwenen. De traditioneel geslotenheid moest plaats ruimen voor een wereld waarin zo niet alles, dan toch veel openligt. Zijn de grondstromen die Talcot Parsons identificeerde voor het moderniseringsproces vandaag nog aanwezig?

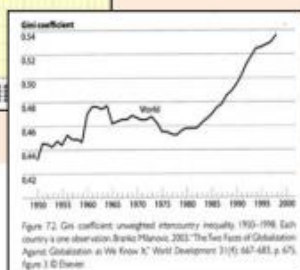
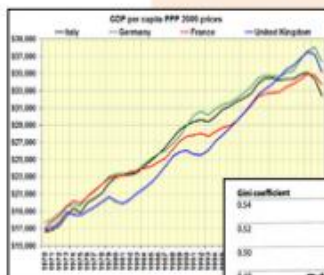
De belangrijkste maatschappelijke veranderingen in **West-Europa na WOII**:

Demografische ontwikkelingen

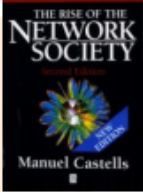
- ∞ Stijgende levensverwachting
 - ∞ Dalend geboortecijfer
 - ∞ Gevolg: ontgroening, vergrijzing, dubbele vergrijzing (verzilvering)
 - ∞ Gezinsverdunding
 - ∞ Toename echtscheidingscijfers
 - ∞ Diversificatie van samenlevingsvormen
 - ∞ Complexere migratie en superdiversiteit (zie gastcollege)
- ~ erosie/de-institutionalisering van het kerngezin
~ verzorgingsstaat onder druk (zie infra)

Stijging welvaartspeil, stijgende inkomensongelijkheid

- ∞ Economische groei
- ∞ Productiviteitsstijgingen
- ∞ Groei van consumptiemogelijkheden
- ∞ Uitbouw verzorgingsstaat (zie infra)
- ∞ Herverdeling via belastingen
- ∞ 4de kwartaal 20ste E:
 - Opkomst neo-liberalisme
 - Toename inkomensongelijkheid
 - Start van welvaartsdaling voor veel groepen
 - Toenemende armoede
- ∞ Voorspelling komend decennium: "Poorer than their parents" (adviesbureau Mc Kinsey, 2016)

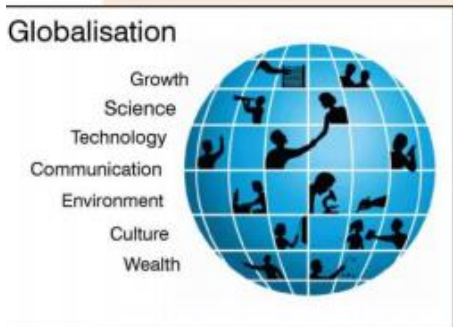
Technologische ontwikkelingen	<ul style="list-style-type: none"> ∞ Mechanisering en automatisering ∞ Verregaande robotisering en digitalisering ∞ Artificiële intelligentie ∞ ° Netwerkmatschappij (E. Castells) <p>~ <i>cultural lags</i> (W.F. Ogburn)</p>
--------------------------------------	--

Economische herstructurering	<ul style="list-style-type: none"> ∞ Na WOII: verschuiving van sector I naar sector II en vervolgens naar sectoren III en IV. ∞ Recenter: ° kenniseconomie ∞ De technologische ontwikkelingen zijn ingrijpender dan vroeger en volgen mekaar sneller op. ∞ Toenemende vraag naar hoger opleidingsniveau, maar tezelfdertijd <i>deskilling</i> voor routinematige jobs ∞ Toenemende vraag naar flexibiliteit (numeriek, contractueel, functioneel, temporeel) <p>~ dualisering arbeidsmarkt ~ substitutie van werknemers door robots? ~ <i>jobless growth</i></p>
-------------------------------------	---

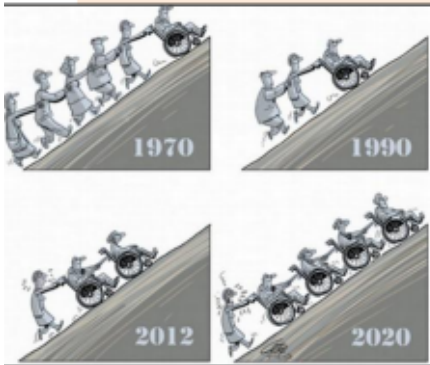

Globalisering	<p>Dimensie 1: economische globalisering</p> <ul style="list-style-type: none"> ∞ Liberalisering van de markten (inz. vanaf 4de kwart 21ste E) ∞ Spreiding van productielijnen over de hele wereld ∞ Internationalisering van afzetmarkten en consumptie ∞ Internationalisering van de arbeidsmarkt (cfr. westerse kenniseconomieën vs <i>low-wage countries</i>) <p>Dimensie 2: culturele globalisering</p> <ul style="list-style-type: none"> ∞ Internationalisering van cultuurproductie ∞ Internationale verspreiding van standaardproducten in de populaire cultuur ∞ Cultuurverspreiding via (sociale) media ∞ Verspreiding van "wereld"godsdiensten of recentere sectaire bewegingen (bv. Scientology) <p>Dimensie 3: sociale globalisering</p> <ul style="list-style-type: none"> ∞ Het sociaal handelen wordt minder afhankelijk van tijd en ruimte
----------------------	--

	<p>Dimensie 4: politieke globalisering</p> <ul style="list-style-type: none"> ∞ Ontstaan van supranationale regulerende overheden (bv. G7, EU, VN) ∞ Ontstaan van wereldwijd georganiseerde conferenties m.b.t. milieu en demografie (bv. Klimaatop in Parijs in 2015) ∞ Is de natiestaat dan niet meer belangrijk? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Heeft nog steeds het geweldsmonopolie ▪ Neemt nog steeds bindende beslissingen ▪ Biedt kader voor de verzorgingsstaat ∞ Europees resulteert de doorgezette globalisering in opkomend populisme en heimwee naar de vroegere grenzen <p>Cruciale globale vraagstukken vandaag:</p> <ul style="list-style-type: none"> ∞ klimaatcrisis, nieuwe epidemieën, terrorisme, neoliberale markten, genetische engineering, internationale drug- en mensenhandel, ...
--	--

Verzorgingsstaat (=welvaartsstaat)

- ∞ Na WOII: uitbouw van de welvaartsstaten en sterke groei werkgelegenheid. De verzorgingsstaat zorgt voor de levensstandaard van individuen, o.a. door het opvangen van individuele en sociale risico's (o.a. ziekte, pensioen, werkloosheid,...)
- ∞ Welvaartsstaten variëren in de mate van de-commodification (~ activeringsbeleid)
- ∞ Vanaf 4de kwart 21ste E: afbraak van de verzorgingsstaat, vaak met argumenten als
 - TINA
 - Te duur
 - Verstoort de vrije markt
 - Creëert een afhankelijkheidscultuur
 - Individuen zijn zelf verantwoordelijk voor hun eigen levensstandaard
 - Individuen moeten elkaar kosteloos helpen, zoals vroeger (mantelzorg, vrijwilligerswerk, burenhulp) (= participatiesamenleving)

Voortschrijdende individualisering

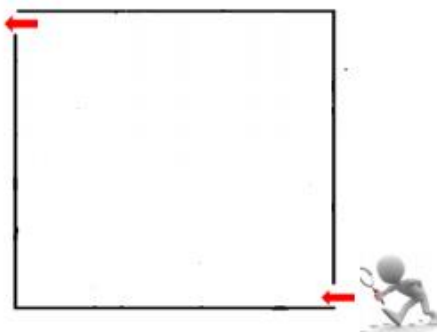
- ∞ Verdere differentiatie in levensstijlen en biografieën
- ∞ Verdere toename in keuzevrijheid, maar die is niet voor iedereen gelijk (~ sociale stratificatie)
- ∞ Gezien de buffer van familie en verzorgingsstaat afneemt/wegvalt, worden individuen zowel voor hun levenskansen als voor de risico's die zij lopen, steeds meer afhankelijk van de markten.
- ∞ Met keuzevrijheid gaat ook keuzenoodzaak gepaard: men MOET kiezen. Dat zorgt voor stress en faalangst.
- ∞ Wat als men verkeerd kiest? bij falen wordt de verantwoordelijkheid bij het individu gelegd (~ individueel schuldmodel; *blaming the victim*)

Om te eindigen...

Some food for thought...

Wie heeft de meeste vrijheid?

Hij/zij die weinig moet kiezen?

Hij/zij die veel moet kiezen?

